

зазначити, що прийняття 16 листопада 2021 р. Закону України «Про медіацію» сприятиме в подальшому більш ефективному провадженню медіації в Україні. Однак, низка питань, у тому числі й підготовка медіаторів, потребуватиме удосконалення, зокрема, потрібно розробити державний стандарт підготовки медіаторів. Особливий інтерес викликає положення щодо реєстру медіаторів в Україні – хто саме має бути суб'єктом реєстрації. Вважаємо за доцільне закріпити цю функцію за Міністерством юстиції України. У подальшому потребуватиме уточнення моделі медіації: приватна чи публічна. В умовах розвитку громадянського суспільства в Україні та співробітництва з публічною владою важливим є реалізація громадського контролю за якістю надання послуг у сфері медіації. Важливим є розробка механізмів щодо інформування громадян про можливість застосування медіації як альтернативного способу вирішення спору. Однак, найбільша увага має приділятися освітній складовій медіатора – саме це питання вимагає подальших дискусій та наукових розробок.

1. Супрун Г. Зарубіжний досвід підготовки медіаторів та можливості його застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №1. С. 34-37.
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51.
3. Про медіацію, або як швидко вирішити конфлікти, не звертаючись до суду: Збірник статей: Український Центр Медіації при Києво-Могилянській бізнес Школі. URL: https://www.academia.edu/3371628/History_of_Mediation_Movement_2010_Как_все_начиналось_история_зарождения_и_развития_медиации_
4. Присудова медіація: досвід Нідерландів. URL: <https://law.chnu.edu.ua/prysudova-mediatsiia-dosvid-niderlandiv/>
5. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів. 2018. 24 с.
6. Іщенко О. М. Медіація в кримінальному процесі: зарубіжний досвід та перспективи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Т. 2. Вип. 39. 2016. С. 126-129.
7. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11-12. С. 225-245.
8. Медіація в странах Европейского Союза (ЕС). URL: <http://fedim.ru/mediatsiya-v-mire/>.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВРЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ У СВІТЛІ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МЕДІАЦІЮ»

Медіація як альтернативний спосіб вирішення правових спорів набуває популярності в Україні, оскільки є ефективною процедурою і користується довірою осіб, які зацікавлені у мирному та добросовісному урегулюванні конфліктів.

Актуалізація застосування медіації обумовлена і викликами пандемії коронавірусу (COVID-19) та економічними наслідками карантинних обмежень. Це пов'язано з примноженням, зокрема, сімейних спорів і посиленням навантаження на судову систему загалом. Стрімкий розвиток цієї сфери призвів до нагальної потреби прийняття закону про медіацію, над яким працювали провідні осередки медіаторів України.

Але прийняття відповідного закону є лише початком тривалого процесу його реалізації на практиці. Отож дослідження міжнародного досвіду медіації та її правового забезпечення не втрачає актуальності.

Процес утворення та інституціоналізації медіації в Україні, а також особливості його застосування знайшов своє наукове опрацювання та осмислення у працях таких вчених, як Ю. Бауліна, В. Бевзенко, О. Белінська, В. Бучко, М. Вікторчук, М. Гвоздирев,

Д. Давиденка, В. Землянська, О. Карпенюк, В. Маляренко, О. Михайлов, М. Поліщук, М. Романенко, О. Спектор, Г. Ткач, Г. Ульянов, М. Хавронюк, А. Хищенко, А. Шохін та багатьох інших. Але необхідність вивчення зарубіжного досвіду врегулювання медіації як альтернативного способу вирішення правових конфліктів у світлі прийняття Закону України «Про медіацію» наразі є новою, невирішеною проблемою, що потребує нових комплексних наукових розвідок.

У міжнародному співтоваристві вироблено низку стандартів функціонування інституту альтернативного вирішення правових спорів. Такі стандарти знайшли поширення у країнах Європи та світу через імплементацію низки міжнародних актів, прийнятих Радою Європи та ООН. Серед них, зокрема: Конвенція ООН про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації (Сінгапурська Конвенція щодо медіації) від 2019 р.; Рекомендації № R (98) 1 про сімейну медіацію від 1998 р.; Рекомендації № R (99) 19 про медіацію в кримінальному процесі від 1999 р.; Рекомендації № R (2002) 10 про медіацію в цивільному процесі від 2002 р.; Рекомендації № (2001) 9 щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами-приватними особами від 2001 р. та ін. Національні правові системи провідних правових держав світу мотивовані використовувати якомога більше чутливих і ефективних способів вирішення правових спорів для найкращого врахування інтересів та пріоритетів громадян.

Цей інститут існує вже декілька сотень років і використовується в багатьох державах світу (Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Іспанія, Канада, Німеччина, Нова Зеландія, Франція тощо) [1, с. 169]. Не виключенням є і Україна, де медіація у різних сферах розвивається і застосовується вже протягом 25-ти років. Але навіть такий тривалий період її становлення не призвів до її стабільного утвердження. Причиною цього експерти одногосно визнали відсутність окремого закону у сфері медіації.

За цей період у Верховній Раді України було зареєстровано значну кількість законопроектів щодо медіації. Тривалий процес лобювання інституціоналізації медіації, який здійснювали провідні інституції громадянського суспільства, навчально-наукові осередки та практикуючі медіатори призвів до того, що 16 листопада 2021 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про медіацію».

Низка держав світу мають успішний досвід у застосуванні на практиці норм законів про медіацію. Зокрема, йдеться про Австралію (Акт «Про Медіацію»), Болгарію, Казахстан, Білорусь, Молдову (Закон «Про медіацію»), Литву (Закон «Про медіацію в цивільних спорах»), Німеччину (Закон «Про підтримку медіації та інших форм позасудового врегулювання конфліктів»), Румунію (Закон «Про медіацію та організацію професії медіатора») та ін. держави. Окрім того, Європейським Союзом прийнято Директиву 2008/52/ЄС Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах, якою передбачено імплементацію норм у національне законодавство держав-членів ЄС тощо. Тобто в іноземних державах інститут медіації закріплено на рівні закону [2, с. 15]. До того ж, існують успішні приклади реалізації інституту медіації і без окремого закону, зокрема у Польщі.

Так, медіація в Польщі має досить широку сферу застосування. Процедура медіації застосовується практично в усіх галузях – у кримінальних, цивільних, сімейних, трудових, господарських спорах, а також у справах про вчинення злочину неповнолітніми особами [3, с. 256]. Медіація і посередництво в процесі впровадження нових методів роботи та технологій застосовується як один із основних способів врегулювання протиріч. [4, с. 1470; 5, с. 699]. Такий підхід є виправданий і в Україні, але у певних випадках медіація має відбуватись під контролем представників судової влади – суддів-медіаторів.

Зокрема, у Республіці Мальта процедура медіації може бути ініційована стороною спору, передбачена в постанові чи наказі суду або іншого органу, що розглядає справи та приймає рішення в арбітражному порядку, або здійснена відповідно до законодавства [6, с. 26]. У багатьох країнах (США, Канада, Австрія, Польща) медіація активно розвивається саме завдяки створенню механізму, що дозволяє суддям скеровувати сторони до медіації. Часто таке скерування має виключно рекомендаційний характер, і остаточне рішення щодо участі в медіації приймають сторони. Медіація набагато частіше розпочинається саме завдяки рекомендації судді, а не на підставі приватної ініціативи однієї чи обох сторін. У Нідерландах відсутні імперативні вимоги щодо

проведення медіації, а сторонам спору надається свобода [7, с. 702; 8, с. 78]. Медіація, відповідно до Закону України «Про медіацію» від 2021 р., передбачена як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [9]. Вважаємо доцільним розширити сферу застосування медіації через інституціоналізацію статусу судді-медіатора.

Принциповою є позиція щодо суб'єктів проведення медіації та вимог до медіатора. В Албанії медіатором може бути особа, яка має диплом про отримання університетської освіти, досягла 25 років, закінчила курси професійної підготовки, має ліцензію, зареєстрована в реєстрі медіаторів і щодо неї відсутній обвинувальний вирок за вчинення умисного злочину. У Казахстані, щоб бути професійним медіатором, необхідно мати вищу освіту, досягти 25 років, закінчити курси професійної підготовки, бути включеним до реєстру професійних медіаторів. Натомість законодавство деяких країн не встановлює вимогу щодо досягнення особою певного віку. Наприклад, за ст. 8 Закону Болгарії «Про медіацію» медіатором може бути будь-яка активна особа, яка не була засуджена за злочин та зарахована до Єдиного реєстру медіаторів. [6, с. 27]. У національній моделі медіатора частково враховано міжнародно визнану практику.

У ст. 9 Закону України «Про медіацію» від 2021 р. визначено, що медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа. А відповідно до ст. 10 Закону базова підготовка медіаторів має здійснюватись за програмою обсягом не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання [9]. Отож, акцент зроблено саме на якості підготовки медіатора, а не на його віці чи досвіді. Важливою є й освітня спеціальність медіатора, враховуючи специфіку спорів, які він допомагає вирішити. Правові спори вимагають залучення медіатора з вищою юридичною освітою.

Не менш важливою для розвитку інституту медіації є проблема становлення і функціонування мережі професійних організацій медіаторів.

У США створений спеціальний федеральний орган – Федеральна служба США з медіації та примирливих процедурах (Federal Mediation Conciliation Service, FMCS). У Німеччині активно діє і розвивається Федеральний союз медіації в економіці та сфері праці (Bundesverband Mediation in Wirtschaft und Arbeitswelt), у Фінляндії призначається так званий державний примиритель, а у Великій Британії діє консультативна служба примирення і арбітражу (Asac Codes of Practice). Згідно з чинним у Південній Кореї Законом «Про врегулювання трудових спорів» система врегулювання включає процедуру примирення медіацію, арбітраж, екстрене врегулювання, а також добровільне врегулювання на підставі угоди між учасниками спору або колективного договору [10, с. 39]. В Україні не передбачено утворення спеціальних державних інституцій з медіації, але посилено роль добровільних об'єднань медіаторів. Отже, підкреслюється незалежність, автономність і самоврядність медіаторів від державного сектору, що дозволяє їх відносити до інститутів громадянського суспільства.

Висновки. Інститут медіації в Україні отримав нормативно-правове забезпечення, що відповідає традиційним міжнародним підходам, також враховуються особливості національної правової системи. Водночас повноцінна інтеграція медіації у систему вирішення правових спорів в Україні не відбуватиметься швидко, враховуючи типovu для неї ізолюваність. Саме інтегрованість і популярність процедури медіації є характерною для більшості провідних правових держав світу. Включенню медіації до вказаної системи сприяє утвердження суддів-медіаторів.

1. Вікторчук М. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 3. С. 168-177.

2. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13-18.

3. Поліщук М. Я. Становлення медіації як альтернативного способу вирішення спорів: досвід Польщі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 255-258.

4. Sahoo S. Impact of process quality management on firm's operational performance: a mediation analysis of firm's absorptive capacity. *Journal of Manufacturing Technology Management*. 2021. Vol. 32 №. 7. P. 1466-1492.

5. Marimon F., Melão N., Bastida R. Motivations and benefits of quality management systems in social services: mediation of the implementation process. *Total Quality Management & Business Excellence*. 2021. № 32:7-8. P. 693-718.
6. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 24-28.
7. Hopt K.J., Steffek F., Mediation. Principles and Regulation in Comparative Perspective. *Oxford University Press*, UK, 2013. 1347 p.
8. Поліщук М. Я. Передумови запровадження медіації як способу вирішення цивільно-правових спорів в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 77-80.
9. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51.
10. Серета О. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С 38-45.

Agne TVARONAVICIENE

Director and full time professor
at the Institute of Public Law at the Law School
at Mykolas Romeris University;
Deputy Director of Laboratory of Mediation and
Sustainable Conflict Resolution
at Mykolas Romeris University,
CEDR certified mediator, Doctor of law
(Republic of Lithuania)

**LITHUANIAN MODEL OF MEDIATORS' QUALIFICATION ASSESSMENT:
LEGAL REGULATION AND IT'S IMPLEMENTATION IN PRACTICE**

The most important factors of successful mediator's activity are knowledge, skills and personal characteristics. No matter how much the state and other stakeholders support and promote mediation, ultimately, the competence of the mediator becomes the measure of the quality and value of mediations service in the eyes of the disputing parties and society.

This report presents the model of mediators' qualification assessment, which was chosen by Lithuania and reviews the gained experience of formatting the List and its structure. In addition, this presentation includes brief insights from the results of a quantitative study (performed by prof. dr. Agnė Tvaronavičienė and prof. dr. Rokas Uscila), which aimed to collect and analyse statistical data related to the results of the Mediators' state exam (further – Exam) in 2019-2021.

The report intends to acquaint Ukrainian and other foreign mediation experts with Lithuania's experience in forming a pool of professional mediators, to encourage them to benefit from good practice and avoid mistakes that have been made in Lithuania.

1. Mediators' qualification requirements in Lithuania

In Lithuania the profession of a mediator began to form slowly. It was started by the publishing the first research works based on the advanced practice of foreign countries. After that qualification requirements for the court mediators serving in judicial mediation of civil cases (launched in the 2005) were set up. Still in regard of out of court mediation the lack of clear provisions on the qualification of mediators remained obvious till the 2019.

The qualification requirements for individuals seeking to be included in the List were established by the Article 6(1) of the Law on Mediation [1]. These requirements include: higher university education; at least 40 academic hours of training on the topic of mediation no earlier than 5 years before the day of applying; passing the Exam and impeccable reputation. As well some important exceptions are applied under the Article 6(4) of the Law. Judges applying for the court mediator's status are not subject to 40 hours training or examination requirements. Only 3 years of experience as judges and at least 16 academic hours of introductory mediation training are required. The training and Exam also is not required from those candidates, who have a PhD in social sciences and taught mediation at least 100 academic hours in the last 3 years. The Exam passing requirements is not applied to experienced (3 years) attorneys, bailiffs and notaries.

In addition, listed mediators have every 5 years submit documents proving professional